

Kitap İncelemesi

Nöbetleşe Dışlanma Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü

Mim Sertaç TÜMTAŞ

Nöbetleşe Dışlanma -Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü-
İstanbul, 2020, İletişim Yayınları, 262 sayfa

Serhat SAATÇİ*

Doç. Dr. Mim Sertaç TÜMTAŞ tarafından kaleme alınmış olan “Nöbetleşe Dışlanma -Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü-” isimli kitap 2020 yılında İletişim Yayınları’ndan çıkmıştır. Kitap; Teşekkür, Sunuş, Giriş ve Sonuç bölümleri dışında dört bölümden oluşmakta olup, 262 sayfadır. İktisat alanında lisans; yerel yönetimler, kent ve çevre anabilim dalında yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlamış olan yazar, halen Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi sosyoloji bölümünde görev yapmaktadır. Yazarın kent, mekân, göç, sosyal ayrışma, sosyal dışlanma gibi konularda çok sayıda ulusal ve uluslararası kitap, kitap bölümü ve makaleleri bulunmaktadır.

Kitabın birinci bölümü “Göç Tartışmaları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde; kavramsal olarak göç ve göç türleri, göçün nedenleri ve göç kararının alınış süreci, göçe ilişkin kuramsal yaklaşımlar ve göçün toplumsal ve mekânsal yapıya etkileri başlıklarında göç olgusu, çok boyutlu ve derinlikli bir şekilde ele alınmıştır. Göç üzerine kavramsal ve teorik bir

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, serhatsaatci@hitit.edu.tr ORCID: 0000-0002-4773-594X

* Lecturer, Hitit University, serhatsaatci@hitit.edu.tr ORCID: 0000-0002-4773-594X

çerçevenin sistemli bir şekilde işlendiği bu bölüm, birçok disiplinin ayrı ayrı çalışma konusu olabilecek ve dolayısıyla çeşitliliği ve karmaşıklığı da beraberinde getirebilecek olan göç kuramlarını sınıflandırmıştır. Buna göre; “klasik yaklaşım teorisi, neo-klasik teori, göçün yeni ekonomi teorisi, modernleşme okulu, bağımlılık teorisi, Dünya-sistemi teorisi, göç sistemleri teorisi ve ağ teorisi” bölümde incelenen göç teorileridir. Tüm bu teoriler, farklı saiklerden hareket etse de en nihayetinde göç alan ve veren kentlerdeki/ülkelerdeki süreci ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel boyutlarıyla değerlendirmektedir. Bu değerlendirmelerin özü ve vurguladığı temel noktalar, bölümün devamında sunulmaktadır. Bununla ilişkili olarak; “kültürleşme, çokkültürlülük, entegrasyon, asimilasyon ve sosyal ayrışma kavramları” da yine bu bölümde ele alınmıştır. Kavramların birbirinden ayrılan boyutları açıklanarak, göç olgusuyla olan ilişkileriyle düşünüldüğünde nasıl bir toplumsal ve kentsel soruna dönüşebileceği üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm ise, “Sosyal Dışlanma ve Nöbetleşe Dışlanma” başlığı şeklinde oluşturulmuştur. Burada, asıl olarak nöbetleşe dışlanma kavramı ile ne anlatılmak istendiğine yer verilmiştir. Bundan önce ise sosyal dışlanma olgusu ele alınmış, kavramsal düzlemde tartışmalar açıklanmıştır. Ardından, özellikle kitaba ismini veren nöbetleşe dışlanma kavramının, 2001 yılında Oğuz Işık ve Melih Pınarcıklıoğlu’nun Sultanbeyli’de yaptıkları bir çalışmada literatüre kazandırdıkları “nöbetleşe yoksulluk” kavramından esinlenilerek oluşturulduğu belirtilmiştir. Burada özellikle “nöbetleşe” ön adı, yazarın kavramının içerik ve sınırlılıklarına vurgu yapmaktadır. Yazar nöbetleşe dışlanma kavramını,

kente önceden gelen ve kentin yerlilerince, farklı etno-kültürel, ırksal veya inancaşsal kimliğe sahip olmalarından dolayı dışlanmaya maruz kalan göçmen grupların, süreç içinde ülkede/kentte yerleştikçe, ülkenin/kentin baskın etno-kültürel grubunu oluşturan ve kendisini ülkenin/kentin yerlileri olarak tanımlayan toplumsal grupla birlikte, ülkeye/kente yeni gelen göçmen grupların, yani farklı etno-kültürel veya inancaşsal kimliğe sahip olanların dışlanmaları

Şeklinde tanımlamaktadır. Metaforik bir anlatıma sahip olan kavram, çeşitli sebeplerle bir kente göç eden göçmenlerin, farklı diğer göçmenlerle arasında kurmuş oldukları ilişkilerin -zaman ve mekân boyutlarına da vurgu yapılarak- nasıl aktarıldığını, iletildiğini ve etkileştiğini anlatmaktadır. Ay-

rica kavramın, düşünsel çıkış noktası olan nöbetleşe yoksulluktan ayrılan yönlerine de vurgu yapılmaktadır. Yazar, kavramsallaştırdığı nöbetleşe yoksulluk ile göç ve sosyal dışlanma döngüsü üzerine kurulmuş bir yapı olduğunu varsaymakta ve diğer pek çok sebebin yanında bu dışlanmayı ortaya çıkaran başat dışlama dinamiğinin, kapitalist sistemin yaratmış olduğu üretim, bölüşüm ve tüketim ilişkilerinde yattığını iddia etmektedir.

“Türkiye’deki Suriyeliler ve Statüleri” başlıklı üçüncü bölümde, ilk önce Türkiye’deki Suriyelilerin genel durumu ortaya koyulmuştur. “Suriyeli mültecilerin” ekonomik yapıya etkileri ve ülkedeki Suriyelilerin hukuki statüleri, bölümün devamında tartışılan temel meseledir. Burada belirtmek gerekir ki Suriyeliler için mülteci kavramını kullanmak, Türk hukuk sistemi içerisinde hatalı bir tanımlama olmaktadır. Şöyle ki; 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 61. maddesinde, mülteciliğin yalnızca Avrupa’dan gelen kişilere tanınan bir uluslararası koruma statüsü olduğu belirtilmiştir. Aynı kanunun 91. maddesine göre ise Türkiye’deki Suriyelilerin hukuksal statüleri geçici korumadır ve Türkiye’de yaşayan Suriyeliler için “geçici koruma altındaki Suriyeliler” tanımlaması uygun düşmektedir. Yazar bu farkı, kitabının mülteci başlıklı bölümünde belirtse de kitabın birçok kısmında Suriyeli mülteciler ifadesini kullanmıştır. Her ne kadar kitabın içeriğini bozmamak adına Suriyeli mülteci ifadesi bu metinde de kullanılmışsa da, kanımca geçici koruma altındaki Suriyeliler ifadesinin kullanılması gerekmektedir. Bunun yanında kitapta; özellikle göçmen, sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma gibi kavramların uluslararası hukuktan ve iç hukuktan kaynaklanan tanımları ve birbirinden ayrılan yönlerine vurgu yapılarak, Suriyelilerin hukuki konumları tanımlanmıştır. Barınma merkezleri ve mülteci sayıları, Suriyeliler için eğitim hizmetleri, illere göre Suriyeli mülteci nüfusu ve Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılımı gibi bilgiler, tablolar halinde okuyucuya sunulmuştur. Suriyelilere ilişkin veriler ve değerlendirmeler, ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri doğrultusunda ve resmi veriler ışığında yapılmıştır. Yine yerli ve yabancı raporlar, meclis tutanakları ve ulusal basında çıkan haberler de çalışmayı şekillendiren ve zenginleştiren kaynak olarak bölümün hazırlanmasında kullanılmış, güncel veriler üzerinden sistimli bir çözümleme yapılmıştır.

Kitabın dördüncü bölümü, yazarın daha önceki bölümlerde anlatmış olduğu teorik ve kavramsal çerçeve doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu alan araştırmalarının bulgularını sunduğu son bölümdür. Çalışmasında yazar, Mersin ilini araştırma alanı olarak belirlemiştir. Yazarın ifade ettiği şekliyle “Mersin’in tarihi bir şehir olup binlerce yıldır pek çok medeniyetin izlerini taşıması, tarihin pek çok döneminde göç alan bir şehir olması ve bu özelliğini bugün dahi devam ettirmesi” bu anlamda göç ve sosyal dışlanma konuları için adeta bulunmaz bir nimet olması, araştırma sahası seçiminde etkili olmuştur. Öte yandan araştırmannın bir bölümü, Mersin’in yanında Hatay ve Şanlıurfa illerinde de yürütülmüştür. Hatay ve Şanlıurfa illerinin seçilmesi hakkında ise bir açıklama yapılmamış, yalnızca bu illerden elde edilen nitel ve nicel verilerin bilgisine yer verilmiştir. Neden bu illerin de saha çalışmasına konu edildiğinin belirtilmesi noktasında boşluk olduğu söylenebilir.

Çalışmada nicel ve nitel teknikler bir arada kullanılmıştır. Araştırma iki grup halinde farklı sahalardan toplanan verilere dayandırılmıştır. Bu grupların ilki mülteciler, ikincisi ise yerleşik halktır. Her iki grup için ayrı ayrı saha çalışmaları yürütülmüştür. İlk grup çalışmasının nicel verilerini elde etmek için Hatay ve Şanlıurfa’daki 150 Suriyeli mülteciyle yüz yüze görüşmeyle anket yapılmıştır. Nitel araştırma verileri için ise her üç ilden toplam 45 Suriyeli mülteci ile görüşülmüştür. İkinci grup çalışmasının verilerini elde etmek için ise, Mersin’in kent merkezindeki dört merkez ilçede yaşayan 1519 yerleşik hane mensubuyla, yüz yüze görüşme ve yarı yapılandırılmış anket yöntemleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Her iki grup görüşmesine ilişkin veriler, SPSS 22 programıyla analiz edilerek, sonuçları değerlendirilmiştir. Tüm bu süreçte nöbetleşe dışlanma kavramının özneleri (yerleşikler, eski göçmenler, yeni göçmenler) somut bir şekilde ortaya koyulmuştur. Her iki araştırma grubuna ait “demografik istatistikler, cinsiyet özellikleri, yaş aralıkları, doğum yeri dağılımları, oturdukları konut tipleri, ilçelere göre oturan konut tipleri, yerleşiklerin Mersin’de yaşam süreleri, eğitim durumları, istihdam durumları, kendilerini tanımladıkları kimlikler, hane aylık gelirleri, sosyal güvenlik kayıtları ve ailelerin son beş yıldaki ekonomik durumları”alt bölümde açıkça gösterilmiştir. Akabinde, kentsel sorunlar alt başlığında çeşitli

konular açısından “kentin en önemli sorun alanı, oturlan ev tipine göre kentin en önemli sorun alanı, hane aylık gelirine göre kentin en önemli sorun alanı, kendilerini tanımladıkları kimliklere göre kentin en önemli sorun alanı, son yıllarda kentte olumsuz gelişmeler yaşandığını düşünme durumu, kimliklere göre kentte olumsuz gelişmeler yaşandığını düşünme durumu, kentte toplumsal açıdan yaşanan olumsuz gelişmeler, mahallede oturma en önemli nedeni, mahallede kendini güvende hissetme durumu, kimliklere göre mahallede kendini güvende hissetmeme nedeni, asayiş olaylarındaki artışın temel nedeni” gibi yerleşiklerin göç ve sosyal dışlanma ilişkisi içindeki konumları değerlendirilmiştir. Yine devamında, tüm bu sürece ilişkin toplumsal tutumlar da tablolar halinde özetlenmiş, açıklayıcı bir anlatımla nedenlerinin izi sürülmüştür. En nihayetinde yazar, Suriyeli mültecilere karşı toplumsal tutum alışların ortaya çıktığını ve bunların sosyal dışlanmaları da beraberinde getirdiğini tespit etmiştir. Bu tespitinin ardından, kavramsallaştırdığı nöbetleşe dışlanma kavramının izini sürmüş, nöbetleşe dışlanmanın olup olmadığını anlama çabası içerisinde araştırmasını sürdürmüştür. Özellikle kentteki bütün etno-kültürel grupların Suriyeli mültecilere karşı temassızlığı sonucu, kavramın pratikteki yansımaları gözler önüne sermiştir. Yazar önceki kısımlarda olduğu gibi ele aldığı her meseleyi tablolar halinde sunarak, bu tabloların hemen altında açıklayıcı ve yorumlayıcı bir üslupla araştırmanın bulgularını okuyucu ile paylaşmıştır.

Bu kitap, her şeyden önce yeni bir kavram üreterek –nöbetleşe dışlanma- bu kavramın izini bir alan araştırmasıyla desteklemiş, elde ettiği bulgularla göç ve toplumsal dışlanma ilişkisini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Çalışma; Mersin, Hatay ve Şanlıurfa illerindeki araştırma bulgularıyla, kentte yer alan diğer etno-kültürel grupların-bir dönemin toplumsal dışlanmaya maruz kalan öznelerinin- Suriyeli mültecilere karşı dışlayıcı tutum içerisinde olduklarını göstermektedir. Bu da nöbetleşe dışlanma kavramına işaret etmektedir. Kitapta göç literatürü ve saha araştırmalarının bulguları sistemli bir şekilde tartışılmıştır. Bu yönüyle ilgili konuda akademik çalışma yapacak olanlara doyum sağlayacak niteliktedir. Ayrıca kitap, herhangi bir okuyucunun, sokakta kafasını kaldırdığı anda göz göze gelebileceği bir Suriyeliye -ve diğer göçmenlere- karşı çok daha farklı bir gözle bakıp duygudaşlık kurabilmesinde yardımcı olabilecektir. Bu farkındalık,

toplumsal dışlanmanın ortaya çıkardığı pek çok kentsel ve toplumsal meselelerin aşılmasında önemli olabilir. Kitap ayrıca, bir bilimsel çalışmada yöntemin önemini ve kavramlar arasında bütünlüğün nasıl işlenebileceğini; veri elde ederken nasıl bir çalışma yürütüleceğini alan tecrübesiyle göstermesi açısından da oldukça yol göstericidir. Bir yandan nöbetleşe yoksulluktan devralınarak geliştirilen nöbetleşe dışlanma kavramı, diğer yandan da herhangi bir toplumsal konunun nöbetleşe ön adıyla nasıl bağ kurularak yeni kavramların oluşturulabileceğine işaret etmesi, kitabın özgün ve faydalı bir diğer özelliğidir.